

Látható és láthatatlan világ Kinshasában

Szilasi Ildikó

Gyász, Kinshasa

A KINSHASAIAK mindennapi életét a látható és láthatatlan világ (monde visible-invisible)¹, a fizikai, tapasztalati világgal párhuzamosan egy misztikus, „második világ” (deuxième monde), „második város” (deuxième cité), a nappali kultúrával szemben egy éjszakai kultúra hatja át. A kinshasaiak okkultizmusra, karizmatikus ébredési mozgalmak iránti kötődésre, egy „második világ” felépítésére való fogékonysága az általános szegénység, kiútnélküliség, a nélkülözés okaiban keresendőek. Aki „két szemmel” lát Kinshasában, nem lát mindent. Azok értik meg teljességében a kinshasai jelenségeket, akik „négy szemmel látnak”, így ismerik a nappali és éjszakai világban zajló folyamatokat is.

A kinois-ok túlcsondult fantáziavilágának következményeként napjainkban a képzelte világ a valós világ fölé kerekedett a kongói fővárosban. Mi a látható, mi a láthatatlan világ? Mi a valóság és mi a képzelte? Ezek a kategóriák napjainkra összemosódtak. A képzelte nem képzelte többé, valóságos. Tapintható, megfigyelhető, látható a köztereken, az utcán, a bárókban, a butikok felfestéseiben. A viselkedésmódban, társadalmi jelenségekben, a szóhasználatban, továbbá az ajándékozási szokások megváltozásában is szerepet kap a képzelte világ mítoszainak a való világra kifejtett hatása.

Kinshasát, a Kongói Demokratikus Köztársaság 7 millió lakosú, lüktetően sűrű, dinamikus változó fővárosát nem lehet megérteni az ún.

*Iránytaxi
Fotó: Tomsits Abigél*

láthatatlan világ figyelembe vétele nélkül. A „második vagy sötét világ”, sötét város, vagy a lingala nyelven elili² a társadalom minden rétegét átjárja. Gyermekek, felnőttek, parlamenti képviselők, maniókakáros, mind ismeri a második világ üzelmeit, illetve a kinshasai városi mitológiákat, mint például a kinshasai óriás; mami wata, a szirén vagy a pénzt okádó kígyó történetét.

A bemutatott rövid történetek, felvillantott hangulatképek talán érzékennyé teszik az olvasót, hogy pár perc erejéig „négy szemmel lásson”.

Taxis beszélgetés

A Boulevard du 30 Juin-on³ leintek egy iránytaxi és besúfolodom a hátsó ülésre, ahol már hárman ülnek mellettem. Úti célom Kitambo-Magasin. Beszállásom után nem sokkal egy fiatalember inti le a taxit, és ül be a vezető mellé. Közöttük még egy harmadik utas is nyomorog, szokásos módon, a kézféken helyet foglalva. A taxi megtelt, heten megyünk tovább. A rendszeres délutáni nagy dugóba keveredünk, lassan zötykölődünk a kinshasai zajos forgatagban. Az utolsónak szállt férfi hangosan sóhajt, és jajgatásba kezd. Nem megszokott, hogy a közös utazások során ki-ki csendes gondolataiba merülve bámul ki az ablakon, az utasok legtöbbször beszélgetnek egymással. A sofőr beszédbe elegyedik a férfit, megkérdi, mi baja. A férfi rossz hírt kapott, halálhírt. Egy fiatal unokahúga halt meg. Hogyan történt? – kérdi a sofőr. A család egy része vidéken él – meséli a férfi utas. Az egyik rokon hirtelen megbetegedett, majd meghalt. Az eset után

a család nyomozásba kezdett, és kiderítette, hogy a rokon haláláért a lány a felelős, aki boszorkány. A boszorkány-lányt elüldözték, meghurcolták, majd úgy megverték, hogy abba belehalt. A taxiban ülők csendben hallgatnak. Nem értékelik a történetet, nem fűznek hozzá semmit. Tudomásul veszik a haláleseteket. Mindnyájan ismernek hasonló történeteket. Kitambo-Magasinnél a taxi megáll, végállomás, kiszállunk, és mindenki megy a dolgára.

A szabónál

A textilpiacon vásárolt piros alapon sárga halakat „poisson” ábrázoló anyagdarabommal várok a szabónál, hogy sorra kerülhessek, és néhány férfi inget szabassak, melyeket ajándékba szánok ismerőseimnek. Miközben várok, varrónóm az előző klienssel beszélget. A társalgás lingala nyelven folyik, a történetet nagyjából értem, és kihallok néhány francia szót: sorcelerie...delivrance...mort.⁴ Figyelem a beszélgetést. A beszélgető nők ezt észreveszik. Első reakciónk, hogy a történetet szégyellősen abbahagyják és elhallgatnak. Finoman tudtukra adom, hogy nyugodtan folytassák, nem ismeretlenek előttem ezek a témák, hallottam boszorkányokról. Ez után francia nyelven folytatják a csevejt. Egy közös ismerősük családjában zajló „boszorkányper” a téma. Egyikőjük megkérdezi tőlem: te ismersz Európában boszorkányokat?

- Én nem – válaszolok. Miért, vannak? – kérdezem. Igen, vannak – avatnak be. A boszorkányok éjszakai üzelmeik során, a boszorkányvilágban összegyűlnek és találkoznak. Ilyenkor óriási távolságok megtételé-

Busz Dakarbán
Fotó: Szilasi Ildikó

re képesek, és európai boszorkányokkal is találkozhatnak. Sokan beszámolnak erről, miután visszatérnek a „második világból”. Te nem félsz a boszorkányoktól? – kérdezik.

Nem tudom – felelem. Miért, ártnak a fehéreknek is?

Igen, fehérekre, feketékre, mindenkire tudnak bajt hozni, de mindenkire tudnak vigyázni is. Attól függ, hogy jó vagy rossz boszorkányról van-e szó.

A második világ szolgáltatásai és a kiségyházak

Profetikusság; jóslás; boszorkány-diagnosztizálás...⁵ Néhány a karizmatikus kiségyházak „szolgáltatásai” közül, melyekkel Kinshasában lépten-nyomon találkozni színesre festett céh táblákon, hirdetésekben. Jövőmondás; jóslás; boszorkányügyek felderítése; tisztító szertartás igénybe vehető.

A gombamód szaporodó karizmatikus kiségyházak Kinshasában üzletágat építenek a második világ hiedelmeire. Szülők hozzák boszorkánynak vélt gyermekeiket, hogy a lelkész elvégezze a szükséges eljárásokat, aztán megállapítsa a diagnózist, és amennyiben szükséges kezelje az esetet.

Ha valaki boszorkányság gyanújába kerül, veszélyforrást jelenthet családja számára. Óvni kell a családtagokat, nehogy megbetegedjenek, vagy balszerencse érje őket, ezért védőbástyát állítanak. Ez a védőbástya a vélt boszorkány teljes elkülönítést jelenti a szerencsétlenek számára: szülők elszakítása gyermekeiktől, gyermekek elüldözése, kitasztása a családból.

A boszorkánysággal vádolt gyermekeken ún. deliverance-ot végeznek, ami egyfajta boszorkányűző szertartás.⁶ Pastor Josué gyülekezetében boszorkány-

űző szertartást kéthetente vasárnaponként végeznek. A gyermekeket általában a szülők hozzák, a vasárnapi szertartás előtti napok folyamán. A felkészítés a gyermekek személyes meghallgatásával kezdődik. Családi háttérüket, élettörténetüket, a „másik világban” elfoglalt szerepüket mesélik el, ahol rendszerint a valóstól eltérő társadalmi szerepet töltenek be. Ezek a képzelte szerepek általában társadalmi ideálokat közvetítenek. *„Odaát 28 éves vagyok, feleségem és két gyermekem van. Katonai parancsnok vagyok.”* (Interjú-részlet, Djuma)

A felkészítés során imaórákat, prédikációkat, rítusokat tartanak, amelyek gyakorlatával a rossz megtörésére törekednek. Egy szertartás során a fiatalok boszorkányüzelveikkor használt tárgyait zacskóba csomagolva a lelkésznek adják. A lelkész segédje a zacskókat óvatosan kicsomagolja, majd a tárgyakat (különböző méretű kések, szikék, drót-, üveg- és rongydarabok, lábasok, műanyag pohárdarabok) egyenként a pásztor kezébe adja, aki a tükrök, kések élességét próbálgatja. A rongydarabokból cérnaszálat tép, a műanyag pohárból és drótokból letör egy részt és csak egy kis részén végzi el a vizsgálatot, mivel a tárgy egy darabkája is magában hordozza a tárgy erejét, szubsztanciáját. A tárgydarabokat a vizsgálat után jobb tenyerébe helyezi. Tenyerében a tárggyal, fogja meg a gyermekek jobb tenyerét, közben a gyerekek meztelen hasát és kulcsontját figyeli, amelyen különböző jelek jelenhetnek meg a szertartás során. Minden boszorkány rendelkezik egy jellel, amely leggyakrabban kígyót jelölő S vonal körben vagy négyzetben, valamint SX vonalak. Minden jelhez tartozik egy szín, jellemző a vörös

Diákok, frankofon arab iskola, Dakar, Szenegál Fotó: Szilasi Ildikó

és a fekete. A boszorkányűző szertartást megelőző „diagnosztizáló” szertartás során felmérik, melyik gyermek milyen erejű ártó erővel rendelkezik, így a delivrance során tudják, kinél milyen intenzitású kezelést alkalmazzanak. A boszorkányűzés során a lelkész erőteljes imádkozással és tisztító rítusok alkalmazásával éri el, hogy a fiatal megszabaduljon a boszorkányságtól. Ha ez nem sikerül, a gyermek, nem kerülhet vissza családjához, amennyiben viszont meggyógyul, sokszor akkor sem fogadják már vissza, főként akkor, ha úgy gondolják, „boszorkány üzelmeivel” ismerősének halálát okozta. Így a boszorkánynak bélyegzett gyermekek leggyakrabban utcagyerekké válik. A jelenség ellen folytatott harc élén a társadalom elé tükröt tartó naiv festőművészek, a boszorkányság ellen harcoló intézmények, valamint a boszorkányperek áldozatait befogadó szociális intézmények (pl. utcagyerek központok) állnak.

Idegenektől ételajándékot el ne fogadj!

Az ajándékozás különböző afrikai társadalmakban többféle társadalmi, gazdasági funkciót tölt be. Lehet egy gesztus kinyilvánítása, de egy gazdasági, rokonsági vagy függőségi rendszerbe való kerülés szimbolikus kifejezése, megpecsételése is. Kifejezhet szimpátiát, vagy elfogadást, és számos más egyéb jelentéssel is rendelkezhet. Az afrikai életmódban jártas utazók tudják, hogy barangolásaik során nagy valószínűséggel találkoznak majd kis ajándékot, baksist kérő gyermekekkel, felnőttekkel. Kongóban is hasonlóan folyik az ajándék-kérés és adás. A szocializáció részeként a gyermek megtanulja, hogy

ne fogadjon el ételajándékot idegenektől, mert a tanútételekből tudjuk, boszorkánnyá többnyire ételajándékozás (keksz, mogyoró) során lehet válni. „A szomszéd megkínált keksszel. Akkor kaptam meg a boszorkány-betegséget.” (interjú-részlet, Djuma). Kés, villa, olló, gyermek kezébe nem való – tanítjuk a gyermekeknek Magyarországon. Idegentől ételajándékot el ne fogadj, nehogy boszorkányságot kapj! – szól a mondás Kinshasában.

Jegyzetek

- 1 De Boeck: 2004
- 2 Jelentése: árnyék, képzelet, visszatükröződés. DeBoeck: 2004
- 3 Június 30.-a sugárút, Kinshasa belvárosában
- 4 Fra: Boszorkányság...tisztító szertartás...meghalt
- 5 Fra: Eglise Prophetique; divination; delivrance stb.
- 6 Kutatásaim során delivrance-on nem volt alkalmam részt venni.

Felhasznált irodalom

- De Boeck, Filip: Kinshasa. Tales of the invisible city. Ludion. Gent-Amsterdam. 2004.
- Devisch, René: Parody in matricentered Christian healing communes of the sacred spirit in Kinshasa.
- Mumengi, Didier: Les jeunes sans toi á Kinshasa. Etude du phénomène des enfants de la rue. Editions Universitaires Africaines, Kinshasa, 2001.
- Mumengi, Didier: L'univers des jeunes dans toit. Album de sensibilisation au sort des jeunes de la rue. Editions l'Arc-en-Ciel, Kinshasa, 2001.
- Nzuzi, Mbuyi: Pauvreté urbaine á Kinshasa. Cordaid, Le Haye. 2004.
- Shomba Kinyamba: Megalopolis malade des derives existentielles. Espace L'Harmattan Kinshasa. 2004